

ԱՎԱՏՐԱՎԻԱՅԻ ՑՈՒՑԱՔԵՐԱԾ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ԵՎ ՈՐԲԵՐԻՆ 1915-1930ԹԹ.

Լուսինե Արքահամյան

Առաջին աշխարհամարտի տարիներին Օսմանյան կայսրությունում հայերի և քրիստոնյա այլ ժողովուրդների տեղահանության ու կոտորածների մասին լուրերը մեծ արձագանք գտան եվրոպական և ամերիկյան մի շարք պետություններում, ինչպես նաև հեռավոր Ավստրալիայում: Հայերի կոտորածների մասին լուրերն Ավստրալիա էին հասնում Մերձավոր Արևելքում գտնվող ԱՆԶԱԿ-ի¹ զինվորների, պատերազմական թղթակիցների հեռագրերի, ինչպես նաև մամուլի միջոցով: Մերձավոր Արևելքի հազարավոր կարիքավորներին օգնելու նպատակով Ավստրալիայում սկիզբ առավ աննախադեպ մարդասիրական շարժում, որը տարածվեց գրեթե բոլոր նահանգներում՝ ընդունելով համազգային բնույթ:

1915թ. դեկտեմբերին Մելբուռնում կազմավորվեց Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամը (Armenian Relief Fund), որի գործունեությանը մեծապես աջակցեցին Վիկտորիա նահանգի կառավարությունը, եկեղեցական առաջնորդները, մի շարք առաջադեմ գործիչներ և գործարարներ: Հիմնադրամի քարտուղարն էր միսս Մ.Ե. Սըրլը: 1915թ. դեկտեմբերի 9-ին «The Argus» թերթի միջոցով վերջինս կոչ արեց Ավստրալիայի ժողովրդին հետևել Ամերիկայի օրինակին և անել հնարավոր ամեն բան՝ հայերին օգնելու համար: Իր կոչում միսս Սըրլը նշում էր, որ «...թուրքական կառավարությունն աներևակայելի դաժանությամբ ոչնչացնում է մի ամբողջ ժողովուրդ» և «ահագնացող առաջընթաց է գրանցել այդ ուղղությամբ»²: Միսս Սըրլի կոչն արձագանք գտավ Մելբուռնում գործող մի շարք բարեգործական կազմակերպությունների կողմից (Ավստրալական կարմիր խաչը, Ավստրալիայի հայրենասիրական հիմնադրամը, Մերքիական նպաստամատույց հիմնադրամը և այլն), որի արդյունքում հավաքվեց շուրջ 300 ֆունտ սթեռլինգ³ և ուղարկվեց Լոնդոն՝ «Հայ փախստականների հիմնադրամ»⁴: Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի մարդասիրական գործունեությանը մեծապես նպաստեց 1917թ. սկզբին Մելբուռնում ձևավորված «Հայաստանի բարեկամներ» կազմակերպությունը (Friends of Armenia), որի հիմնադիրներն էին Ալեքսանդր Լիփիերը (Մելբուռնի համալսարանի Թրինիթի քոլեջի ղեկավարը), Ուիլյամ Հ. Էդգարը (Օրենսդիր խորհրդի անդամ) և Պատվելի Ջեյմս Ե. Թոմասը (Վիկտորիա նահանգի եկեղեցական խորհրդի նախագահը): Մարդասիրական օգնության գործում Ավստրալիայի քաղաքացիների մասնակցությունը կազմակերպելու նպատակով Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի և «Հայաստանի բարեկամներ» կազմակերպության

¹ ANZAC (Australian and New Zealand Army Corps Ավստրալիայի և Նոր Զելանդիայի բանակային զորամիավորում): 1915թ. ապրիլի 25-ին Ավստրալիայի և Նոր Զելանդիայի բանակային զորամիավորումները, Ուինսթոն Չերչիլի ծրագրի համաձայն, բրիտանական հրամանատարության ներքո ափ իջան Գալիպոլի թերակղզում՝ դեպի Սև ծով ճանապարհ բացելու և Կ.Պոլիսը գրավելու նպատակով: Գալիպոլիի մարտերը սկսվեցին 1915թ. ապրիլի 25-ին՝ հայ մտավորականների ձեռքակալությունից մեկ օր անց, և ավարտվեցին 1916թ. հունվարի 9-ին: Այդ ժամանակահատվածում Գալիպոլիում զոհվեցին 8709 ավստրալացի և 2721 նորզելանդացի: Ապրիլի 25-ը՝ «ԱՆԶԱԿ-ի օրը», Ավստրալիայում հիշատակի ազգային օր է: Այդ օրն Ավստրալիան նշում է իր մարտական մկրտության օրը: Այդ մասին ավելի մանրամասն տե՛ս http://web.archive.org/web/20130313050857/http://www.dva.gov.au/news_archive/Documents/The%20Gallipoli%20Campaign.pdf:

² «The Argus», 1915, դեկտեմբերի 9, էջ 5 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1584485>):

³ Նույն տեղում, էջ 6:

⁴ 1915 թ. Լոնդոնի քաղաքացիայի նախանձեռնությամբ ստեղծվեց «Հայ փախստականների հիմնադրամը», որը դրամահավաք սկսեց օգնության կարիք ունեցող հայերի համար:

անդամները քարոզչական լայն գործունեություն ծավալեցին Ավստրալիայի ողջ տարածքում: Հանգանակություններ կազմակերպելու նպատակով տեղեկատվություն էր տարածվում հասարակության բոլոր շերտերի շրջանում: Դա արվում էր հիմնականում հանրությանն ուղղված առանձին անհատների ելույթների և կոչերի, թերթերի, քարոզչական գրքույկների, կրծքանշանների ու շարժանկարների միջոցով:

Հանգանակությունների կազմակերպմանն իրենց աջակցությունը ցուցաբերեցին նաև որոշ պաշտոնյաներ, ովքեր հատուկ կոչերով խրախուսում էին հանգանակություններ կազմակերպելու նպատակով տարբեր միջոցառումների իրականացումը: Նման մի քայլ էր Մելբուռնի քաղաքապետ Դևիդ Հենեսիի, Վիկտորիա նահանգի եկեղեցական խորհրդի և «Հայաստանի բարեկամներ» կազմակերպության համատեղ նախաձեռնությունը⁵: 1917թ. ապրիլի 20-ին Մելբուռնի քաղաքապետարանում ունեցած իր ելույթում քաղաքապետն առաջարկեց ապրիլի 22-ը հայտարարել «Հայերի կիրակի»՝ հատուկ օր հայ գաղթականների և որբերի օգտին դրամահավաք իրականացնելու համար: Այս նախաձեռնությունը մեծ հաջողություն ունեցավ, և նման միջոցառումներ կազմակերպվեցին նաև հաջորդ տարիներին⁶: Հանգանակություններին մասնակցեցին տեղական և քաղաքային խորհուրդները, եկեղեցիները, կիրակնօրյա դպրոցները, ինչպես նաև գործարարներն ու հասարակ մարդիկ: Հանգանակություններից և նվիրատվությունից ստացված գումարն ուղարկվում էր Լոնդոն՝ «Հայ փախստականների հիմնադրամ», իսկ հանգանակված իրերի համար Ավստրալական կարմիր խաչի տարբեր մասնաճյուղեր տրամադրում էին իրենց պահեստները⁷:

Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամն ակտիվորեն համագործակցում էր թերթերի և պարբերականների հետ: Ավստրալական բոլոր հայտնի թերթերը մանրամասն լուսաբանում էին Մերձավոր Արևելքում տիրող իրավիճակը: Մելբուռնում լույս տեսնող «The Age» թերթում միայն 1915թ. տպագրվեց հայերի կոտորածները լուսաբանող ավելի քան 40 հոդված⁸: «The Argus», «The Herald», «The Register», «Adelaide», «The Sydney morning Herald», «Sunday Times» և այլ հայտնի թերթերում հաճախ էին հոդվածներ հրատարակվում հետևյալ խորագրերով՝ «Միլիոնավոր հայեր արքայապետ են», «Հագարավոր հայեր մորթվել են», «Հայերի կոտորածները շարունակվում են», «Թուրքիայում կանայք բացահայտորեն վաճառվում են» և այլն: Բոլոր հոդվածներում շեշտվում էին ողբերգության հսկայածավալ մասշտաբները և անհապաղ մարդասիրական օգնության անհրաժեշտությունը: Պատերազմի առաջին տարիներին ավստրալական թերթերի համար տեղեկատվության հիմնական աղբյուրը բրիտանական մամուլն էր: Հետագայում հոդվածներում հաճախ ներառվում էին նաև տարածաշրջանից վերադարձած նպաստամատույցի աշխատակիցների հեռագրերն ու գեկույցները, ինչպես նաև ռազմագերիների վկայությունները:

Հայերի օգտին հանգանակություններ կազմակերպելու ուրույն եղանակ էր նաև կրծքանշանների թողարկումը: Առաջին աշխարհամարտի տարիներին նման կրծքանշաններ վաճառվում էին գնացքներում, երկաթուղային կայարաններում, հավաքույթների ժամանակ, և վաճառքից ստացված հասույթը փոխանցվում էր ի նպաստ հայ գաղթականների: 1917թ. կրծքանշաններ արտադրող «Commonwealth Button Fund» ընկերության թողարկած կրծքանշաններից մեկի վրա պատկերված էր Մերձավոր Արևելքի մի տեսարան՝

⁵ «The Argus», 1917, 21 ապրիլի, էջ 16 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1612483>):

⁶ «The Argus», 1919, 29 ապրիլի, էջ 7 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/page/404630?zoomLevel=1>):

⁷ Babkenian V., “A Humanitarian Journey: the Reverend James Edwin Cresswell and the Armenian Relief Fund”, *Journal of the Historical Society of South Australia*, number 37, 2009, p. 71.

⁸ Babkenian V. “An S.O.S. from beyond Gallipoli”, *Victoria and the Armenian Relief movement, Victorian Historical Journal*, Vol 81, No. 2, November 2010, p.253.

սպիտակ աշտարակներով քաղաք և երեք արար՝ ուղտերի վրա նստած: Կրծքանշանի վրա գրված էր. «Մերբիա-Սիրիա-Հայաստան»: Այն թողարկվել էր հայ գաղթականներին և Բալկանյան պատերազմից տուժած սերբերին օգնելու նպատակով հանգանակություն իրականացնելու համար⁹: Մեկ այլ կրծքանշան թողարկեց «Atkinson&CO» ընկերությունը Ադելաիդում 1922-1923թթ. Ավստրալիայի Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի նախաձեռնությամբ: Կապույտ կրծքանշանի վրա պատկերված էր սպիտակ Դաշնային աստղը¹⁰:

Իր կազմակերպած քարոզարշավի ընթացքում Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամը թողարկում էր նաև գրքույկներ: Դրանցից մեկը վերնագրված էր «Ս.Օ.Ս. Գալիփոլիից այն կողմ»: Դրանում լուսանկարների միջոցով ներկայացված էր հայերի ծանր վիճակը, և մեջբերված էր 1915թ. Թալեսթ փաշայի՝ նահանգային կառավարիչներին հղված հեռագրից մի հատված, որում հրամայում էր սպանել Օսմանյան կայսրության տարածքում բնակվող բոլոր հայերին՝ առանց խնայելու անգամ կանանց, երեխաներին և ծերերին¹¹:

Մեկ այլ գրքույկ կրում էր «Վիրավոր հայերն օգնության խնդրանքով դիմում են ավստրալացիներին» խորագիրը: Գրքույկում, մասնավորապես, ասվում էր. «Ինչպես կարող եք օգնել հալածված հայերին. տարեկան 10 ֆունտ սթեռլինգը կկերակրի, կհագցնի և կկրթի մեկ երեխայի», իսկ ներքևի հատվածում նշված էին այն հասցեները, որտեղ քաղաքացիները կարող էին հանգանակություններ կատարել¹²:

Ուշագրավ է նաև 1919թ. Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի կողմից թողարկված «Հայաստանի բարեկամներ» վերնագրով գրքույկը¹³: Նպատակն էր կազմակերպել դրամահավաք՝ ավստրալացիներին ներկայացնելով Հայաստանի և հայ ժողովրդի հարուստ անցյալը և ներկայիս ողբերգությունը: Նրանում ներկայացվում էին հայերի ծագումը, քրիստոնեության ընդունումը որպես պետական կրոն, պայքարը քրիստոնեական հավատի պահպանման համար, դարեր շարունակ կրկնվող կրոնական հալածանքներն ու կոտորածները, Արևմտյան Հայաստանի տարբեր քաղաքների, ինչպես նաև Ադանայի ջարդերը պատկերող լուսանկարներ: Վերջին էջում նշված էր այն հասցեն, որտեղ պետք է ուղարկվեին հանգանակությունները:

1922թ. մայիսին, տեղում հայանպաստ աշխատանքները համակարգելու, հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի նոր մասնաճյուղեր հիմնելու և դրանք Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույցին միացնելու նպատակով, Ավստրալիա ժամանեց Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույց կազմակերպության միջազգային հանձնակատար Լինքոլն Ուիրթը¹⁴: Մինչ Ավստրալիա ժամանելը՝ նա Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույցի կոմիտեներ էր հիմնել Հավայան կղզիներում, Ճապոնիայում, Չինաստանում, Կորեայում և Ֆիլիպիններում: 1922թ. հուլիսի 8-ին և օգոստոսի 9-ին Մելբուռնի և Սիդնեյի քաղաքապետարաններում նա հանդիպում ունեցավ Վիկտորիա նահանգի քաղաքային և հոգևոր առաջնորդների հետ, ներկայացրեց հայերի ծանր վիճակը՝ ընդգծելով, որ «մի ամբողջ ազգի կեսից ավելին ոչնչացվել է»¹⁵: Ուիրթն առաջարկեց Ավստրալիայի ժողովրդի կողմից

⁹ Australian War Memorial, Heraldry Collection, Small fundraising badge “Servia Syria Armenia”, ID number REL 39129 (<http://www.awm.gov.au/collection/REL39129/>).

¹⁰ ՀՅԹԻ գիտական ֆոնդեր, բաժին 5, ֆ.հ. 69:

¹¹ Babkenian V., “An S.O.S. from beyond Gallipoli...”, pp. 254-255.

¹² Նույն տեղում, էջ 263:

¹³ National Library of Australia, Digital Collections, Books and Serials, Call number FERG 2566, System number 2346165 (<http://nla.gov.au/nla.aus-vn1967551>).

¹⁴ «The Argus», 1922, 6 հուլիսի, էջ 10 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1832557>):

¹⁵ «The Argus», 1922, 8 հուլիսի, էջ 20 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1832858>):

հանգանակություններով լի մի նավ ուղարկել Մերձավոր Արևելք: Այդ առաջարկը հավանության արժանացավ, և 1922թ. սեպտեմբերի 6-ին Դաշնային կառավարության շոգենավերի (Commonwealth Government streamers) միջոցով Մերձավոր Արևելք ուղարկվեց առաջին օգնությունը, որը ներառում էր 100 տոննա ալյուր, խտացրած կաթ, հագուստ, կաշվե և բամբակյա իրեր: Մելբուռնի արքեպիսկոպոս Հերինգթոն Լիխն այլ հոգևորականների հետ Մելբուռնի նավահանգստում օրհնեց փոխադրվող բեռը: Նավի վրա փակցված էր մեծ դրոշ, որի վրա գրված էր՝ «Ավստրալիայի նվերը Մերձավոր Արևելքի սովահար երեխաներին»: Ավստրալիայի վարչապետ Ուիլյամ Հյուիզի խոստման համաձայն բեռնափոխադրումն իրականացվեց անվճար¹⁶:

Առաջին աշխարհամարտի ավարտը պայմաններ ստեղծեց առավել արդյունավետ դրամահավաքի համար: Այն Ավստրալիայի հասարակության լայն շերտերին հնարավորություն ընձեռեց լուսանկարների և շարժական պատկերների միջոցով առավել հստակ ընկալելու Մերձավոր Արևելքի ողբերգության ծավալները: Օգտագործելով պատկերի զգայական ներգործությունը և գիտակցելով հայ գաղթականների ու որբերի ծանր վիճակը ներկայացնող լուսանկարների ազդեցությունը հասարակության վրա՝ Ավստրալիայի տարբեր քաղաքներում կազմակերպվեցին վավերագրական և գեղարվեստական ֆիլմերի ցուցադրություններ: Որպես «տեղեկատվական գովազդ»՝ կինոթատրոններում հաճախ կազմակերպվում էին նաև ֆիլմերի ու լուսանկարների ցուցադրություններ, ինչի շնորհիվ թեման հասանելի էր դառնում հասարակության լայն շերտերին: 1920թ. փետրվարի 28-ին «The Princess Theatre» թատրոնում Սիդնեյի և Մելբուռնի հայկական նպաստամատույց կոմիտեների նախաձեռնությամբ տեղի ունեցավ «Հոշոտված Հայաստան» կամ «Հոգիների աճուրդ» ֆիլմի ցուցադրությունը բարեգործական նպատակներով¹⁷, իսկ 1919թ. դեկտեմբերի 28-ից սկսած՝ ավստրալական «Sunday Times» շաբաթաթերթն իր յուրաքանչյուր համարում ֆիլմի ցուցադրության գովազդի հետ մեկտեղ մեկ էջի սահմաններում ներկայացնում էր ցեղասպանությունը վերապրած 15 տարեկան Ավրորա (Արշալույս) Մարտիկանյանի «Հոշոտված Հայաստան» գրքից հատվածներ¹⁸:

Մերձավոր Արևելքի նպաստամատույց կազմակերպության նախաձեռնությամբ և Ավստրալիայի ու Նոր Զելանդիայի հայկական նպաստամատույց հանձնախմբերի ջանքերով 1922թ. նոյեմբերին Անթիլիասում՝ ներկայիս Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության վայրում, հիմնվեց Ավստրալասիական որբանոցը¹⁹, որն իր հարկի տակ առավ շուրջ 1200 որբերի և գործեց մինչև 1929թ.: Որբանոցը, որն ուներ շուրջ 40 ուսուցիչ և նույնքան էլ դաստիարակ, զբաղվում էր որբերի խնամքով և մասնագիտական կրթությամբ: Այստեղ որբերին սովորեցնում էին մոտավորապես 14 արհեստ: Որբանոցից դուրս գալուց հետո նրանք պետք է պատրաստ լինեին իրենց օթևանած երկրի լիիրավ անդամը դառնալու: Տնօրեններ նշանակվեցին ԱՆՁԱԿ-ի վետերան Ջոն Նուդսենը և նրա կինը:

Որբանոցի ստեղծման, գործունեության, ինչպես նաև նպաստամատույց աշխատանքների կազմակերպման գործում նշանակալի դեր ուներ հատկապես պատվելի Ջեյմս Բրեստելը: Իբրև Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի գործադիր քարտուղար՝ նա

¹⁶ «The Argus», 1922, 6 սեպտեմբեր, էջ 19 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1842638>):

¹⁷ Babkenian V., “An S.O.S. from beyond Gallipoli...”, p. 260.

¹⁸ «Sunday Times», 1919, 28 դեկտեմբեր, էջ 13 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/123220539?searchTerm=Ravished%20Armenia&searchLimits=fromdd=01||frommm=01||fromyyy=1915||toddd=30||tommm=12||toyyy=1930>): Babkenian V., “An S.O.S. from beyond Gallipoli...”, p. 260.

¹⁹ «Sunday Times», 1923, 4 մարտի, էջ 14 (http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/120549523?searchTerm=Australasian%20orphanage%20established%20in%20Beirut&searchLimits=)):

1923թ. այցելեց Ավստրալասիական որբանոց: Վերադառնալով Ավստրալիա՝ Քրեստելը մանրամասն զեկույց կազմեց և լուսանկարների միջոցով ներկայացրեց հայ գաղթականների և որբերի դրությունը, թե ինչպես էին Ավստրալասիական որբանոցում հայ տղաները Ավստրալիայից ուղարկված կաշվից կոշիկ կարում և ինչպես էին հաց թխում ավստրալական այլուրով²⁰:

Լ. Ուիրթի ժամանումն Ավստրալիա նոր թափ հաղորդեց նպաստամատույց աշխատանքների իրականացմանը: Եթե 1917-1920թթ. դրամահավաքներ կազմակերպվում էին հիմնականում եկեղեցիներում, իսկ նվիրատվություններն ու դրամահավաքներից ստացված գումարն ուղարկվում էր Լոնդոն՝ «Հայ փախստականների հիմնադրամ», ապա Լ. Ուիրթի ժամանումից հետո հանգանակված միջոցներն օգտագործվում էին Հայկական նպաստամատույց կոմիտեների կողմից՝ այլուր, կաթ և այլ սննդամթերք գնելու համար, որն ուղարկվում էր Ավստրալասիական որբանոց: Միայն 1927թ. Նոր Հարավային Ուելսի Հայկական նպաստամատույց կոմիտեն որբանոց ուղարկեց հին հագուստների, խտացրած կաթի, պահածոյացված մրգերի և բրդի չորս մեծ կապոց²¹:

Բոլոր այն քաղաքներում, որտեղ գործում էին Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի կոմիտեները, հանգանակություններ կազմակերպվում էին ոչ միայն դրամահավաքի, այլ նաև հին հագուստների հավաքման միջոցով, որը կազմակերպվում էր հիմնականում դպրոցների ու գրադարանների շրջակայքում, ապա տեղափոխվում նպաստամատույցի գրասենյակներ: Հին հագուստներ հավաքելու և հայ գաղթականներին փոխանցելու նպատակով հայտարարություններ էին տարածվում թերթերում: Նման հայտարարություններում ներկայացվում էին հայ լրջալների գոյության ծանր պայմանները, և նշվում էին այն հասցեները, որտեղ պետք է ուղարկվեին հանգանակությունները հագուստի և գումարի տեսքով²²:

Դրամահավաք կազմակերպելու նպատակով Ավստրալիայի տարբեր քաղաքներում կազմակերպվում էին նաև արևելյան տոնավաճառներ: Միդնեյում նման միջոցառումներից մեկի ժամանակ վաճառասեղաններն ու տաղավարները կրում էին Արևմտյան Հայաստանի քաղաքների անունները, իսկ վաճառողները հայկական ավանդական տարազներով էին²³:

Ավստրալիայում քարոզարշավի իրականացմանն իրենց աջակցությունը ցուցաբերեցին նաև ժամանակի հայտնի հասարակական գործիչներ, դերասաններ ու երգիչներ: 1919թ. հունիսի 28-ին Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամը կազմակերպեց «Ivanhoe Strollers» արական երգչախմբի համերգը, որից ստացված ողջ հասույթն ուղարկվեց Լոնդոն՝ «Հայ փախստականների հիմնադրամ»-ին²⁴: 1919թ. վերջին ավստրալացի երգչուհի Մեսիլիա Ջոնը Մելբուռնում հիմնեց «Երեխաների փրկության հիմնադրամ» կազմակերպությունը, որն ակտիվորեն համագործակցեց Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի հետ: Հետագայում Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի բոլոր կոմիտեները միացան «Երեխաների փրկության հիմնադրամ»-ին²⁵:

²⁰ «The Argus», 1923, 21 ապրիլի, էջ 6 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/1891975>), «The Argus», 1923, 7 օգոստոսի, էջ 13 (<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/2013340>):

²¹ Babkenian V., “Edith May Glanville: Champion of the Armenian Relief Fund”, *Journal of the Ashfield & District Historical Society Inc.*, No. 17, 2008, p. 13.

²² National Library of Australia, Digisted newspapers and more. (<http://trove.nla.gov.au/newspaper/result?q=Bundle+day+&fromdd=01&frommm=01&fromyyy=1915&todd=30&tommm=12&toyyy=1930>).

²³ Babkenian V., “Edith May Glanville ...”, p. 11.

²⁴ Babkenian V., “An S.O.S. from beyond Gallipoli...”, p. 260.

²⁵ Նույն տեղում, էջ 268:

Ավստրալիայում մարդասիրական շարժման կազմակերպմանն իրենց ակտիվ մասնակցությունն ունեցան նաև մի շարք առաջադեմ կանայք: Նրանցից շատերն անգամ մասնակցեցին Մերձավոր Արևելքում նպաստամատույց աշխատանքների իրականացմանը: Նրանց թվում էին նաև Հիլդա Քինգը, ով 1923թ. Ջեյմս Քրեստելի հետ այցելեց Ավստրալասիական որբանոց և մասնակցեց որբախնամ աշխատանքներին, Մելբուռնի համալսարանի գիտնական, 1923թ. Ազգերի լիգայի Ասամբլեայում Ավստրալիայի պատվիրակ Ջեյմս Ուեբը, 1922-26թթ. ընթացքում Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամի քարտուղար Էդիթ Գլանվիլը²⁶:

Այսպիսով, 1915թ. Վիկտորիա նահանգում սկիզբ առած նպաստամատույց շարժումը կարճ ժամանակում տարածվեց և ընդգրկեց Ավստրալիայի գրեթե բոլոր նահանգները: Շարժմանն իրենց մասնակցությունը բերեցին մի շարք քաղաքական, հասարակական և հոգևոր առաջնորդներ, իսկ որոշ ավստրալացի կամավորներ էլ ներգրավվեցին Մերձավոր Արևելքում ցեղասպանությունը վերապրածների շրջանում նպաստամատույց աշխատանքների իրականացման մեջ: Ավստրալական նպաստամատույց կոմիտեներն իրենց գործունեությունը շարունակեցին մինչև 1930-ական թթ.: Նրանց գործունեության արդյունքում անխուսափելի ոչնչացումից, սովից ու հիվանդություններից փրկվեցին հազարավոր հայեր և Օսմանյան կայսրությունում բնակվող այլ քրիստոնյաներ:

Ավստրալիայի ցուցաբերած մարդասիրական օգնությունը հայ գաղթականներին և որբերին 1915-1930թթ.

Լուսինե Աբրահամյան

Ամփոփում

Հողվածում անդրադարձ է կատարվում Առաջին աշխարհամարտի տարիներին Ավստրալիայի ցուցաբերած մարդասիրական օգնությանը Մերձավոր Արևելքի հայ կարիքավորներին: 1915թ. Մերձավոր Արևելքի հազարավոր հայ գաղթականներին ու որբերին օգնելու և նրանց ապրելու հնարավորություն ընձեռելու համար Վիկտորիա նահանգում ստեղծվեց Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամը, որն իր մասնաճյուղերն ունեցավ Ավստրալիայի գրեթե բոլոր նահանգներում: Տուժածների և կարիքավորների համար լայնածավալ մարդասիրական օգնություն ապահովելու նպատակով սկսվեց լայնածավալ քարոզչական գործունեություն, որի շնորհիվ էլ հնարավոր դարձավ հանգանակություններ իրականացնել: Համագործակցելով Մերձավոր Արևելքի Ամերիկյան նպաստամատույց կազմակերպության հետ՝ Ավստրալիայի Հայկական նպաստամատույց հիմնադրամը 1922թ. Բեյրութում հիմնեց Ավստրալասիական որբանոցը, որն իր հարկի տակ առավ շուրջ 1200 հայ որբերի:

Քանալի բառեր` ցեղասպանություն, մարդասիրական օգնություն, հանգանակություն, գաղթական, որբ, Օսմանյան կայսրություն, ԱՆՁԱԿ, Ավստրալիա, Մերձավոր Արևելք, Ավստրալասիական որբանոց:

²⁶ Babkenian V., “Edith May Glanville...”, p. 9.

Australia's Relief Activities to the Armenian Refugees and Orphans in 1915-1930.

Lusine Abrahamyan

Summary

In 1915, news of the large-scale systematic massacres and deportation of Armenians in the Ottoman Empire during WWI sparked a nationwide relief movement in Australia in an attempt to aid thousands of Armenians in need of means to survive.

The relief campaign involved a broad circle of Australia's political, civic and religious leaders. The Australian government representatives, public figures and celebrities encouraged Australians to support the relief project. Newspapers and magazines printed articles informing the public about the situation in the Middle East and the need for urgent help. As a result of the campaign, a generous contribution was collected, and in 1922 an Armenian orphanage was founded in Beirut.

Keywords: Genocide, humanitarian assistance, donation, refugee, orphan, the Ottoman Empire, ANZAC, Australia, Near East, Australasian orphanage.

Гуманитарная помощь армянским беженцам и сиротам, оказанная Австралией в 1915-1930 годах

Лусине Абрамян

Резюме

Новости о массовом систематическом истреблении и депортации армян в Османской империи во время Первой мировой войны вызвали возмущение во всем мире, и Австралия не была исключением. Начиная с 1915 г. в Австралии развернулось широко-масштабное гуманитарное движение для оказания помощи миллионам нуждающимся и предоставления им возможности для выживания. В этом движении приняли участие как политические, так и общественные и религиозные деятели Австралии. Для осведомления общественности о необходимости оказания помощи в газетах и журналах печатались статьи, в которых представлялась ситуация на Ближнем Востоке и необходимость экстренной помощи. В результате этого движения были собраны крупные пожертвования, а в 1922г. в Бейруте был основан приют для армянских сирот.

Ключевые слова: Геноцид, гуманитарная помощь, пожертвование, беженец, сирота, Османская империя, АНЗАК, Австралия, Ближний Восток, Австрало-азиатский.